ETIKA A AUTORSTVO VO VEDECKÝCH PUBLIKÁCIACH

Ethics and authorship in scientific publications

7: 1-200, 2005
ISSN 1212-4117

Jozef Novotný

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, katedra ošetrovatelství

*... Veda ma vždy fascinovala,
viera ma vždy posilňovala, aj v najt'ažších chvíľach života...
Scientia potestas est. Samozrejme vedu obdivujem, fascinuje ma, ale súčasne obdivujem aj filozofiu, morálku a etiku*

Súhrn

Conditio sine qua non v profesnej činnosti a teda i vo vedeckej práci, ba v každodennej činnosti je etika. Etiku je možné vnímať ako praktickú filozofiu, ktorá reprezentuje vzťah človeka k svetu. Etika je teóriou morálky, čiže filozofickou disciplínou, ktorá skúma morálku, resp. morálne relevantné chovanie a jeho formy. V súčasnosti sa s pojmom etika stretáme pomerne často v stále nových spojeniach, napr. bioetika, ktorá nemôže byť chápaná iba ako synonymum lekárskej etiky. Vedecká práca je motorom činnosti intelektuála, ktorá posúva prax dopredu, a podobne aj prax poskytuje invenciu pre vedeckú prácu. Je potrebné akcentovať, že teória bez praxe je slepá, ale prax bez teórie je hluchá. Autorstvo vedeckej práce vyjadruje skutočnosť, že jedinec, ktorý je uvedený ako autor, je pôvodcom diela (práce) a tým preberá aj zodpovednosť za obsah diela.

V renomovaných vedeckých časopisoch sa hodnotí zvyčajne autorstvo vo vedeckej práci na základe nižšie uvedených skutočností:

- zásadný podiel na vypracovaní koncepcie a návrhu štúdie, na získaní údajov, na analýze a interpretácii dosiahnutých výsledkov;
- zásadná kontrola prípravy rukopisu alebo článku;
- záverečné posúdenie a potvrdenie verzie, ktorá sa zasiela do redakcie na opublikovanie diela.

Samozrejme, že platia aj „inštitucionálne/miestne tradície“, ktoré sú protipólom uvedených pravidiel, a zvyčajne sa vedúci pracoviska pripisuje ako spoluautor, lebo je vedúci. Nemalo by byť povinnosťou automaticky pripisovať vedúceho pracovníka ako spoluautora, najmä ak k práci neprispel ničím konkrétnym, pretože vedecké dielo nie je zoznamom jedincov, ktorí sa na vedeckej práci vôbec nepodielali. Všetci autori, teda aj spoluautor, preberajú zodpovednosť aj za prípadné problémy, ktoré súvisia s prácou, teda plagiátorstvo, nevedecké metódy, slabá kvalita výskumu apod. V európskom rozmere takéto postupy nie sú bežné, spoločenské odsúdenie v Európe nenechá na seba dlho čakať. Klasickým príkladom hrubého porušenia etiky, a teda aj profesne vedeckej etiky je redundantná publikácia!!! Redundantná alebo duplicitná publikácia je publikovanie takého článku, ktorého obsah, teda hypotéza, získané údaje, diskusia, závery, sú zhodné, alebo sa podstatne prekrývajú s už publikovaným dielom. Podobným, ako duplicitná publikácia, avšak ťažko ospravedlniteľným príkladom porušenia etických noriem je plagiátorstvo!!! Za najzávažnejšie plagiátorstvo sa podkladá predloženie kompletnej práce podpísanej novými autormi, niekedy v doslovnom znení, ba často v inom jazyku. Každá publikovaná práca by mala byť pred publikovaním recenzovaná, a nemalo by byť prihliadané na zaujatosť a neobjektívnosť. Všetky predložené práce a údaje je potrebné považovať za dôverné! V prípade klinického výskumu je nutnosťou, aby v poučeníach pre autorov nechýbala požiadavka na získanie informovaného súhlasu (informed consent), od všetkých ktorí sú/boli zahrnutí do výskumu, v štúdiu. Etika redakčnej činnosti vydavateľa je mimoriadne dôležitá. Rozhodnutia vydavateľa nesmú byť nikdy ovplyvnené výnosom z reklam. Publikáčna a reklamná politika toho-ktorého vydavateľstva musí byť jasne oddelená. Vydavatelia musia zodpovedne pristupovať ku všetkým náznakom porušenia etických noriem. Je však potrebné uviesť, že nemajú právnu legitimitu a ani prostriedky na vyšetrovanie takýchto prípadov. Ak vydavatelia zistia, nadobudli presvedčenie, že boli porušené etické normy, môžu podniknúť primerané sankcie. Sankcie je možné aplikovať oddelene, alebo kombinovane, podľa závažnosti porušenia etických noriem.

Kľúčové slová: etika - autorstvo - vedecké publikácie - duplicitné publikácie - plagiátorstvo - komunikácia s médiami - redakčná činnosť

Summary

Ethics is *conditio sine qua non* in the professional activity and thus also in the scientific work and even in the everyday activity. Ethics can be considered as practical philosophy representing the relationship of the man to the world. Ethics is a theory of morals, i. e. philosophic discipline investigating the moral or morally relevant behavior and its forms. We can currently encounter the concept of ethics in ever new association, e. g. bioethics, which cannot be understood solely as a synonym of medical ethics. Scientific work is a driving force of intellectual persons, which shifts the practice forward and, on the other hand, the practice presents the invention in the scientific work. It is to stress that the theory is blind without the practice and the practice is deaf without the theory. The authorship of a scientific work expresses the fact, that the individual, who is specified as an author, is an originator of the work and thus, he/she also takes his/her responsibility for the scope of the work.

In well established scientific journals, the authorship of scientific work is usually considered based on the following facts:

Principal contribution to the origination of the concept and design of the study, to acquiring data and to the analysis and interpretation of results obtained.

Principal control of compiling the manuscript or article.

Final consideration and checking of the version to be sent to the editorial office for print.

Of course, there are also "institutional/local traditions" which represent an opposite pole of the rules above and the head of the institution is usually added as a co-author due to the fact that he is a head of the institution. This automatic adding of the head of the institution as a co-author should not be obligatory, particularly when he brought no particular contribution to the work, since the scientific work is not a list of individuals, who quite did not participate in the scientific work. All the authors i. e. also the co-author take the responsibility for possible problems associated with the work, i. e. plagiarism, non-scientific method, poor quality of the research, etc. These approaches are not common in European region and it is to expect their charging by the society in Europe in the near future. A classical case of rough violation of the ethics and thus also of the professional scientific ethics is a redundant publication. Redundant or duplicate publication is publishing of an article whose contents and thus also hypothesis, data obtained, discussion and conclusions are identical or essentially overlapping with an already published work. A similar, however, hardly defensible violation of ethical standards is plagiarism. The most severe plagiarism is submitting of a complete work signed by new authors, sometimes with identical wording, frequently in the other language. Each work to be published should be reviewed without prejudice, with providing objectivity. All the works and data presented should be considered as confidential. In the case of clinical research, directions for authors have to include requirements for obtaining the informed consent from all the persons who are/were included into the research, in a clinical trial. The ethics of the editorial activity of the publisher is of an extraordinary importance. Decisions of the publisher may never be affected by benefits from advertisements. Publishing and advertising strategies of each publisher must be distinctly separated from each other. Publishers must responsibly react on any manifestations of violating ethical standards. It is, however, to mention that they have neither legal legitimacy nor tools for solving these cases. Appropriate sanctions should be instituted as far as publishers are convinced about violation of ethical standards. The sanctions can be used either separately or in combination, depending on the severity of violating ethical standard.

Key words: ethics – scientific authorship – duplicate publications – plagiarism – communication with media – editorial activity

ÚVOD

Conditio sine qua non v profesnej činnosti a teda i vo vedeckej práci, ba v každodennej činnosti je etika. Vývoj etiky mimoriadne tesne súvisí s vývojom filozofie. Mravné (cnostné) je teda všetko, čo nás nasmierováva na tomto svete k lepšiemu životu, a teda i etiku je možné vnímať ako praktickú filozofiu, ktorá reprezentuje vzťah človeka k svetu (Moody, 1991; Balcar, 1983; Kern, H. a kol., 2000). Morálku je teda možné porovnať so svedomím človeka. V tomto dôsledku môžeme etiku

definovať ako filozofickú vedu o správnom spôsobe života, ktorá pramení z racionálnych prístupov a snaží sa nájsť, resp. zdôvodniť spoločné a všeobecné základy, ktoré sú predmetom etiky. Môžeme teda povedať, že etika je teóriou morálky, čiže filozofickou disciplínou, ktorá skúma morálku, resp. morálne relevantné chovanie a jeho formy. Etiku môžeme rozlišovať i podľa iných hľadísk. V súčasnosti sa s pojmom etika stretáme pomerne často v stále nových spojeniach, napr. bioetika, ktorá nemôže byť chápaná iba ako sy-

nonymum lekárskej etiky, ale ako disciplína, ktorá sa zaoberá riešením praktických morálnych problémov, ktoré súvisia s rôznymi životnými obdobiami človeka, napr. so vznikom a finalitou ľudského života, s profesnou činnosťou apod. (Strauss, 1991; Haškovcová, 1994; Beauchamp, Childress, 2000). Z uvedeného hľadiska je teda dôležitá profesná etika, etika vo vedeckej činnosti, autorstvo publikovania apod. Etika teda aplikuje všeobecné etické normy, tzv. etický kódex, na konkrétnu profesnú činnosť. Hovoríme teda o etike vedca, lekára, zdravotnej sestry, univerzitného učiteľa, sudcu, novinára, ba i jednoduchého človeka apod. (Anzenbacher, 1994; Novotný, 1997, 1998, 2000; Renöckl, 2003).

Vedecká práca je motorom činnosti intelektuála. Posúva aj prax dopredu, a podobne aj prax poskytuje invenciu pre vedeckú prácu. Je potrebné akcentovať, že teória bez praxe je slepá, ale prax bez teórie je hluchá. Autorstvo vedeckej práce vyjadruje skutočnosť, že jedinec, ktorý je uvedený ako autor, je pôvodcom diela(práce) a tým preberá aj zodpovednosť za obsah diela.

PROBLÉM AUTORSTVA VO VEDECKEJ PRÁCI

V renomovaných vedeckých časopisoch sa hodnotí zvyčajne autorstvo vo vedeckej práci na základe nižšie uvedených skutočností:

- zásadný podiel na vypracovaní koncepcie a návrhu štúdie, na získaní údajov, na analýze a interpretácii dosiahnutých výsledkov;
- zásadná kontrola prípravy rukopisu alebo článku;
- záverečné posúdenie a potvrdenie verzie, ktorá sa zasiela do redakcie na opublikovanie diela.

Prvé tri podmienky tvoria *conditio sine qua non* pri publikovaní a musia byť (mali by byť) splnené u každého autora. Ak tomu tak nie, potom by mená spolupracovníkov mali byť uvedené s ich láskavým súhlasom v poďakovaní!!! Toto tvorí etiku vedeckej práce; v opačnom prípade, teda získanie financií, grant, „láskavý dohľad nad vedeckou prácou, vedúce postavenie“, nie sú dostatočné na to, aby bolo uznané autorstvo. Poradie autorov na diele môže byť výsledkom spoločnej dohody autorov.

Je nutné akcentovať, že v niektorých časopisoch (u nás je to menej nutné, potrebné) sa prikladá čestné vyhlásenie, že údaje sú pravdivé, že neboli ani zčasti publikované v inom časopise a že autor preberá úplnú zodpovednosť za zverejnené poznatky a údaje. Súčasne autor vyhlasuje, že sa podieľal na niektorej z vyššie uvedených podmienok. Samozrejme, že platia aj

„inštitucionálne/miestne tradície“, ktoré sú často protipólom uvedených pravidiel, a zvyčajne sa vedúci pracoviska pripisuje ako spoluautor, lebo je vedúci. Je možné akceptovať, uznať, že ten, kto zodpovedá za odborný rast mladších kolegov, by zákonite mal garantovať aj kvalitu výsledkov vedeckej práce, ktoré sú predkladané na publikovanie, a teda sa môže cítiť spoluautorom. Je potrebné povedať, že u nás neexistujú jednoznačné pravidlá, odporúčania na priznanie autorstva, no, ako sme už uviedli, nemalo by byť povinnosťou automaticky pripisovať vedúceho pracovníka ako spoluautora, najmä ak k práci neprispel ničím konkrétnym, pretože vedecké dielo nie je zoznamom jedincov, ktorí sa na vedeckej práci vôbec nepodielali. Napokon všetci autori, teda aj spoluautor, preberajú zodpovednosť aj za prípadné problémy, ktoré súvisia s prácou, teda plagiátorstvo, nevedecké metódy, slabá kvalita výskumu apod. V európskom rozmere takéto postupy nie sú bežné, spoločenské odsúdenie v Európe nenechá na seba dlho čakať. Podobne je diskutabilná i otázka vzájomného dopisovania sa, vzájomnej citovanosti, resp. citovanie prác, ktoré nemajú nič spoločné s predmetnou vedeckou prácou. Tieto prejavy v kultivovanom, serióznom vedeckom prostredí sú neprijateľné, nerešpektujúce pravidlá fair play.

ČASTÉ FORMY VEDECKÝCH PUBLIKÁCIÍ ETIKA/NEETIKA PRI PUBLIKOVANÍ

Redundantná publikácia

Klasickým príkladom je redundantná publikácia!!! Redundantná alebo duplicitná publikácia je publikovanie takého článku, ktorého obsah, teda hypotéza, získané údaje, diskusia, závery, sú zhodné, alebo sa podstatne prekrývajú s už publikovaným dielom. Býva pravidlom, že redakcie takéto články odmietajú, podobne ako i články, ktoré v rovnakom znení boli odoslané do rôznych časopisov, iným redakciám, čo často má za cieľ demonštrovať kvantum publikácií autora/autorov pre výkazníctvo, mať čím viac publikácií(!!!), nehľadiac pritom na ich kvalitu. Takéto prísne pravidlá sa dodržiavajú najmä pri plnotextových článkoch, pri publikovaní abstraktov alebo textov z kongresových vystúpení, napr. proceedings, sú pravidlá voľnejšie. Tejto pomerne častej skutočnosti sa predchádza tým, že redakcie žiadajú od autorov čestné prehlásenie, že predkladaná práca nebola publikovaná v predkladanom znení, a ani nebola zaslaná žiadnej inej redakcii na publikovanie. Ak sa podstatné údaje prekrývajú, autor je povinný predložiť všetky verzie editorovi na ko-

nečné rozhodnutie o zaradení, alebo nezaradení do recenzného konania. Ak sa požadované údaje nepredložia, môže sa stať, že redakcia síce článok uverejní, ale pri prípadnom zistení duplicity uvedie túto informáciu v ďalších číslach, s vyjadrením, alebo bez vyjadrenia autora. Ak sa jedná o závažné nežiaduce účinky liekov, vakcín alebo ochorení postupuje sa individuálne po konzultácii s editorom, keďže sa spravidla jedná o informácie, ktoré vo všeobecnom záujme sa musia zverejniť čo najskôr.

Redundantné publikovanie nemožno vylúčiť vtedy, keď dve alebo viaceré štúdie, bez plných odvolávok (cross reference) používajú tú istú hypotézu, údaje, diskusné body alebo závery.

Publikovanie abstraktov

Predchádzajúce publikovanie abstraktu počas konferencie nebráni následnému predloženiu práce na publikovanie, v čase predloženia sa však vyžaduje zverejnenie plného zdroja práce. Opätovné vydanie práce v inom jazyku je povolené iba vtedy, ak autor/autori predložia plné znenie a zreteľné zverejnenie pôvodného zdroja v čase predloženia. V tomto čase by mali autori uverejniť údaje o prácach, ktoré majú vzťah k predkladanej práci, i vtedy, ak sa jedná o práce v inom jazyku, a taktiež o prácach, ktoré sú dostupné v písomnej forme.

Plagiátorstvo

Plagiátorstvo je nedovolené používanie cudzích publikovaných i nepublikovaných myšlienok, formulácií, poznatkov, výsledkov vedeckej alebo tvorivej práce, ako i ilustrácií, tabuliek, fotografií, schém a iných poznatkov bez udania referencií. Za najzávažnejšie plagiátorstvo sa podkladá predloženie kompletnej práce podpísanej novými autormi, niekedy v doslovnom znení, ba často v inom jazyku. Toto sa týka ktorejkoľvek časti vedeckého výskumu, jeho štádia, v akejkoľvek podobe. Všetky zdroje, ktoré používame, sa musia zverejniť a pri použití väčšieho množstva, väčšieho rozsahu cudzieho písomníctva, grafickej dokumentácie, je povinnosťou požiadať o povolenie (ochrana autorských prác).

Vedecká publikácia a recenzia

Klinický výskum

Každá publikovaná práca by mala byť pred publikovaním recenzovaná a nemalo by byť prihliadané na zaujatosť a neobjektívnosť. Všetky predložené práce a údaje je potrebné považovať za dôverné. Pri zistení chýb a nedostatkov, tieto sa musia odstrániť, opravy sa musia zverejniť neskôr. Pri porušení etických pravidiel je potreb-

né, aby sa vydávateľ skontaktoval najskôr s autormi písomne a až neskôr s vedením inštitúcie. V prípade klinického výskumu je nutnosťou, aby v poučeníach pre autorov nechýbala požiadavka na získanie informovaného súhlasu (informed consent) od všetkých, ktorí sú/boli zahrnutí do výskumu, v štúdií. Pacienti majú právo na súkromie. Súkromie pacienta nesmie byť narušené bez písomného informovaného súhlasu (informed consent). V texte vedeckej práce, na tabuľkách, grafoch, fotografiách, schémach apod. sa nesmú uvádzať identifikačné údaje pacientov. Výnimku tvorí situácia, keď má takáto informácia zásadný význam pre vedecké ciele a pacient (rodič, opatrovateľ) dá špeciálny písomný informovaný súhlas na publikovanie týchto údajov.

VÝSLEDKY VEDECKÉHO VÝSKUMU A KOMUNIKÁCIA S MÉDIAMI

Mimoriadne závažnou skutočnosťou je spolupráca s médiami. Výsledky výskumu najmä z oblasti biomedicínskych vied sa stávajú čím ďalej tým viac stredobodom záujmu všetkých médií. Reprezentanti médií navštevujú frekventovane vedecké podujatia, na ktorých sa veľmi často prezentujú iba predbežné výsledky výskumu, ktoré bývajú potom predčasne zverejnené v masovokomunikačných prostriedkoch. Je potrebné zdôrazniť, že autori by mali veľmi uvážlivo poskytovať informácie o svojej práci a zdôrazniť, kde končia podklady a začínajú úvahy. Odporúča sa súčasné publikovanie v masovokomunikačných prostriedkoch a v recenzovanom časopise, kde je dostatok dôkazov a údajov na uspokojenie informovaného a kritického čitateľa. Akcentujeme, že ak nie je takáto možnosť, autori by mali pomáhať zástupcom médií pri vypracovaní presných správ, a potom už neposkytovali dodatočné údaje!!! Súčasne odporúčame, aby pacienti, ktorí sú účastníkmi klinického výskumu, boli o jeho výsledkoch informovaní, aby sa nedozvedeli o výsledkoch skôr, teda z masovokomunikačných médií. Taktiež zdôrazňujeme, že organizátori vedeckých podujatí by mali upozorniť autorov vedeckých prác, že na podujatí sú prítomní zástupcovia médií. Je to conditio sine qua non. Podobne aj časopisy by mali upozorniť autorov o zásadách komunikácie s médiami.

ETIKA ČINNOSTI VYDAVATEĽA VEDECKÝ PODVOD

Rozhodnutia vydavateľa nesmú byť nikdy ovplyvnené výnosom z reklam, i keď mnohé (odborné časopisy a vedecké podujatia/sympózia, konferencie, kolokviá apod.) získavajú podstatnú

časť finančných prostriedkov z reklamy a finančne zaujímavé bývajú aj reprinty vedeckých prác. Publikácia a reklamná politika toho-ktorého vydavateľstva musí byť jasne oddelená. Zavádzajúce reklamy by mal vydavateľ odmietnuť. Reprinty majú byť publikované v tej forme, spôsobom, akým boli publikované v časopise.

Editori vychádzajú z toho, že autor publikuje seriózne výsledky svojej vedeckej práce. Ak sa vyskytnú chyby, redakcia ich musí uverejniť, resp. opraviť príslušnú časť. Je potrebné korigovať všetky chyby, ktoré majú zásadný charakter, nakoľko môžu spochybniť celú prácu. Akcentujeme, že najväčšia chyba je vedecký podvod. Ak sa zistia podozrenia, je potrebné tieto zistiť a dôsledne preskúmať. Za toto zodpovedá editor! Jeho úlohou nie je preveriť celý výskum, za tento zodpovedá inštitúcia, v ktorej sa výskum uskutočnil alebo profesné inštitúcie (napr. CRO apod.), ktoré sledovania vykonali. Ak sa skutočne potvrdia pochybnosti a obavy o serióznosti práce, v časopise sa musí objaviť informácia o odvolaní článku. Ak tento postup nevedie k žiaducim a uspokojujúcim záverom, editor je povinný uverejniť stanovisko v časopise, v ktorom vyjadrí znepokojenie s publikovanými nálezmi, a súčasne pripojiť aj vysvetlenie autora i inštitúcie. Porušenie etických noriem môže viesť do omylu, a to úmyselne iných tým, že sa pokladá za pravdivé, to čo je nepravdivé, teda lož. Je teda potrebné sa sústrediť na výskumníka, jeho úmysel, editora, inštitúciu, recenzenta, vydavateľa. Uvedenie do omylu môže nastať pri úmyselnom, alebo nezodpovednom podcenení možných dôsledkov alebo z neobľadivosti. Tomuto sa dá predísť jednoducho tým, že sa dodržiava etika a čestne sa zverejňujú s plnou zodpovednosťou dosiahnuté výsledky; aj negatívne výsledky sú výsledky!

Vydavatelia musia zodpovedne pristupovať ku všetkým náznakom porušenia etických noriem. Je však potrebné uviesť, že nemajú právnu legitimitu a ani prostriedky na vyšetrovanie takýchto prípadov. Vydavateľ musí na porušenie, vážne porušenie etických zásad upozorniť zamestnávateľa obvineného autora. Je však potrebné zdôrazniť, že toto je možné urobiť iba s dôkazovým materiálom, nie bez neho!!! Čoraz častejšie sa stáva, že zamestnávateľia majú prostriedky, procedúru na prešetrenie porušenia etických noriem a vtedy vydavateľstvo nemusí zhromažďovať dôkazy, ani kompletne údaje. Napokon to nie je ani vhodné z etických dôvodov, keďže tieto aktivity si vyžadujú konzultácie s expertmi. Ak je dostatočný presvedčivý materiál, napr. od recenzentov, o tom, že autor porušil etické kritériá, normy, mali by upozorniť autora a zamestnávateľa. Ak experti nenajdu pre-

svedčivé dôkazy, potom publikačný proces pokračuje. Ak neexistuje organizácia s kompetenciami a prostriedkami na prešetrenie obvinení, vydavateľ musí rozhodnúť, či je záležitosť natoľko závažná, aby o nej napísal vo svojom časopise; v takom prípade je potrebná konzultácia s právnikmi. Ak zamestnávateľ nekonal a neprešetril obvinenie zo závažných etických dôvodov adekvátnym spôsobom, toto môže vydavateľ oznámiť vo svojom časopise. Je potrebné umožniť aj autorom, aby sa vyjadrili, reagovali na obvinenie zo závažného porušenia etických noriem. Za menej závažné(?) porušenia etických noriem, závadzanie autorstva, konflikt záujmov, sa upozorní zamestnávateľ. Je však nutné zdôrazniť, že veľmi často hovoria dôkazy sami za seba, no i tak je *conditio sine qua non*, aby záležitosť posúdil nezávislý expert. Vydavatelia by si mali uvedomiť, že i menej závažné porušenie etických noriem môže mať vážne dôsledky pre autora a že neskôr bude potrebné požiadať zamestnávateľa o prešetrenie celej kauzy. Autori by mali mať možnosť reagovať na obvinenia z menej závažného porušenia etických noriem. Ak vydavatelia zistia, nadobudli presvedčenie, že boli porušené etické normy, je potrebné z toho vyvodit' závery, môžu podniknúť primerané sankcie.

V tom totiž spočíva aj serióznosť vedeckého časopisu, jeho korektnosť, ktorú posudzujú i čitatelia!!!

Sankcie je možné aplikovať oddelene, alebo kombinovane. Podľa závažnosti porušenia etických noriem môžeme zvoliť nasledovné poradenie:

- vysvetľujúci a výchovný dopis autorom pri skutočnom nepochopení zásad;
- list, ktorý obsahuje výčitku a upozornenie na správanie;
- formálny list, ktorý je adresovaný príslušnému vedúcemu inštitúcie, alebo financujúcej organizácii;
- zverejnenie oznámenia o redundantnej publikácii alebo plagiátorstve;
- článok šéfredaktora, ktorý uvedie všetky podrobnosti o porušení etických noriem;
- odmietnutie akejkoľvek práce na publikovanie od jednotlivca, skupiny alebo inštitúcie, ktorá zodpovedá za porušenie etických noriem, na určité obdobie;
- formálne stiahnutie publikácií (materiálov) z vedeckej literatúry a informovanie iných vydavateľstiev a indexujúcich inštitúcií.

ZÁVER

Conditio sine qua non v profesnej činnosti a teda i vo vedeckej práci, ba v každodennej činnosti je etika. Vývoj etiky mimoriadne tesne súvi-

sí s vývojom filozofie. Mravné(cnostné) je teda všetko, čo nás nasmerováva na tomto svete k lepšiemu životu, a teda i etiku je možné vnímať ako praktickú filozofiu, ktorá reprezentuje vzťah človeka k svetu. Môžeme teda povedať, že etika je teóriou morálky, čiže filozofickou disciplínou, ktorá skúma morálku, resp. morálne relevantné chovanie a jeho formy. V súčasnosti sa s pojmom etika stretáme pomerne často v stále nových spojeniach, napr. bioetika, ktorá nemôže byť chápaná iba ako synonymum lekárskej etiky. Z uvedeného hľadiska je teda dôležitá profesná etika, etika vo vedeckej činnosti, autorstvo publikovania apod. Vedecká práca je motorom činnosti intelektuála. Posúva aj prax dopredu, a podobne aj prax poskytuje invenciu pre vedeckú prácu. Je potrebné akcentovať, že teória bez praxe je slepá, ale prax bez teórie je hluchá. Autorstvo vedeckej práce vyjadruje skutočnosť, že jedinec, ktorý je uvedený ako autor, je pôvodcom diela (práce) a tým preberá aj zodpovednosť za obsah diela.

V renomovaných vedeckých časopisoch sa hodnotí zvyčajne autorstvo vo vedeckej práci na základe nižšie uvedených skutočností:

- zásadný podiel na vypracovaní koncepcie a návrhu štúdie, na získaní údajov, na analýze a interpretácii dosiahnutých výsledkov;
- zásadná kontrola prípravy rukopisu alebo článku;
- záverečné posúdenie a potvrdenie verzie, ktorá sa zasiela do redakcie na opublikovanie diela.

Prvé tri podmienky tvoria *conditio sine qua non* pri publikovaní. Poradie autorov na diele môže byť výsledkom spoločnej dohody autorov. Samozrejme, že platia aj „inštitucionálne/miestne tradície“, ktoré sú často protipólom uvedených pravidiel, a zvyčajne sa vedúci pracoviska pripisuje ako spoluautor, lebo je vedúci. Je možné akceptovať, uznať, že ten, kto zodpovedá za odborný rast mladších kolegov, by zákonite mal garantovať aj kvalitu výsledkov vedeckej práce, ktoré sú predkladané na publikovanie, a teda sa môže cítiť spoluautorom. Je potrebné povedať, že u nás neexistujú jednoznačné pravidlá, odporúčania, na priznanie autorstva. Ako sme už uviedli, nemalo by byť povinnosťou automaticky pripisovať vedúceho pracovníka ako spoluautora, najmä ak k práci neprispel ničím konkrétnym, pretože vedecké dielo nie je zoznamom jedincov, ktorí sa na vedeckej práci vôbec nepodielali. Všetci autori, teda aj spoluautor, preberajú zodpovednosť aj za prípadné problémy, ktoré súvisia s prácou, teda plagiátorstvo, nevedecké metódy, slabá kvalita výskumu apod. V európskom rozmere takéto postupy nie sú bežné, spoločenské odsúdenie v Európe nenechá na seba dlho čakať. Klasickým

príkladom je redundantná publikácia!!! Redundantná alebo duplicitná publikácia je publikovanie takého článku, ktorého obsah, teda hypotéza, získané údaje, diskusia, závery, sú zhodné, alebo sa podstatne prekrývajú s už publikovaným dielom. Ak sa jedná o závažné nežiaduce účinky liekov, vakcín alebo ochorení, postupuje sa individuálne po konzultácii s editorom, keďže sa spravidla jedná o informácie, ktoré sa vo všeobecnom záujme musia zverejniť čo najskôr.

Predchádzajúce publikovanie abstraktu počas konferencie nebráni následnému predloženiu práce na publikovanie, v čase predloženia sa však vyžaduje zverejnenie plného zdroja práce. Iným, podobným príkladom je plagiátorstvo!!! Plagiátorstvo je nedovolené používanie cudzích publikovaných i nepublikovaných myšlienok, Za najzávažnejšie plagiátorstvo sa podkladá predloženie kompletnej práce podpísanej novými autormi, niekedy v doslovnom znení, ba často v inom jazyku. Každá publikovaná práca by mala byť pred publikovaním recenzovaná a nemalo by byť prihladené na zaujatosť a neobjektívnosť. Všetky predložené práce a údaje je potrebné považovať za dôverné! V prípade klinického výskumu je nutnosťou, aby v poučeníach pre autorov nechýbala požiadavka na získanie informovaného súhlasu (*informed consent*) od všetkých, ktorí sú/boli zahrnutí do výskumu, v štúdiu. Pacienti majú právo na súkromie. Súkromie pacienta nesmie byť narušené bez písomného informovaného súhlasu (*informed content*). Mimoriadne závažnou skutočnosťou je spolupráca s médiami. Výsledky výskumu najmä z oblasti biomedicínskych vied sa stávajú čím ďalej tým viac stredobodom záujmu všetkých médií. Je potrebné zdôrazniť, že autori by mali veľmi uvažlivo poskytovať informácie o svojej práci a zdôrazniť, kde končia podklady a začínajú úvahy. Etika redakčnej činnosti vydavateľa je mimoriadne dôležitá. Rozhodnutia vydavateľa nesmú byť nikdy ovplyvnené výnosom z reklam. Publikačná a reklamná politika tohto vydavateľstva musí byť jasne oddelená. Zavádzajúce reklamy by mal vydavateľ odmietnuť. Reprinty majú byť publikované v tej forme, spôsobom, akým boli publikované v časopise.

Editori vychádzajú z toho, že autor publikuje seriózne výsledky svojej vedeckej práce. Vydavateľia musia zodpovedne pristupovať ku všetkým náznakom porušenia etických noriem. Je však potrebné uviesť, že nemajú právnu legitimitu a ani prostriedky na vyšetrovanie takýchto prípadov. Ak vydavateľia zistia, nadobudli presvedčenie, že boli porušené etické normy, je potrebné z toho vyvodit' závery, môžu podniknúť primerané sankcie. Sankcie je možné aplikovať oddelene, alebo kom-

binovane podľa závažnosti porušenia etických noriem.

LITERATÚRA

Anzenbacher, A. 1994: Úvod do etiky. Praha: Zvon.

Balcar, K. 1983: Úvod do štúdia osobnosti. Praha: SPN.

Beauchamp, T. L., Childress, J. L. 2000: Principles of Biomedical Ethics. 5th Ed., New York: Oxford Medical Press.

Bláha, A. I. 1990: Etika jako věda. Úvod do dějin teorie mravnosti. Brno: Atlantis.

Harrison's Principles of INTERNAL MEDICINE 2001: Ed.: Braunwald, E. Et al., 15th Edition, New York:Mc Graw-Hill, 2630 p. and Appendices.

Haškovcová, H. 1994: Lékařská etika. Praha: Galén.

Kern, H. a kol. 2000: Přehled psychologie. Praha: Portál.

Moody, R., A. 1991: Život po životě – Úvaha o životě po životě – Světlo po životě. Praha: Odeon.

Novotný, J. 1997: Do we need Scientific, Technological, Ethical and/or Humanistic Qualities of Today's Physician ? In: J. Health Man. Public Health, Vol. 2, No. 2, s. 34-44.

Novotný, J. 1998: Monitorovanie hladín liekov u onkologických pacientov. In: Folia Universitatis Tyrnaviensis, Vol. 5, No.1, s. 53-57.

Novotný, J. 2003: Medicína, ošetrovatelství, věda. Prednáška – Konferencia s medzinárodnou účasťou, II. jihočeské ošetrovateľské dny, České Budějovice, ČR, 25.-26. September 2003.

Renöckl, H. 2003: Vysoce výkonná medicína a křesťanská etika. In: Kontakt, Vol. V.(2), s. 56-63.

Strauss, O. 1991: Rekviem za živých. Bratislava: Slovenský spisovateľ. 238 s.

Jozef Novotný
jnovotny@zsf.jcu.cz